

Денис Новіков,

здобувач Університету

розвитку людини «Україна»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-0400-1769>

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Досвід євроінтеграції нашої держави в умовах повномасштабної російсько-української війни, має унікальний характер. У наш час, здійснюючи опір збройній російській інтервенції, потерпаючи від великих людських та фінансово-економічних втрат, Україна стає кандидатом щодо вступу до Європейського Союзу (далі - ЄС), вона поглиблює партнерство із ЄС та продовжує європейську інтеграцію у різних сферах, а також виконує рекомендації Єврокомісії та запроваджує на практиці основні положення та норми Угоди про асоціацію.

Специфіка теперішнього етапу євроінтеграції зумовлена комплексом різноспрямованих викликів та загроз. Оцінюючи стан й особливості співробітництва України та ЄС у воєнний період, потрібно насамперед відзначити чітку та послідовну їх політико-дипломатичну солідарність. Важливе значення сьогодні має воєнна, фінансова, гуманітарна підтримка нашої держави. Очевидною є необхідність вдосконалення діючих інструментів допомоги й акумуляції ресурсів, враховуючи масштаби, стан та динаміку війни. Вагомим у спільному протистоянні російській експансії стає поглиблення та розвиток економічної співпраці Україна-ЄС, а саме: запровадження «безвізових режимів», лібералізація взаємної торгівлі тощо.

Важливим напрямком співпраці нашої держави та країн ЄС є введення санкцій з метою протидії російській агресії. Сьогодні ефективна реалізація санкційної політики та вплив її на економіку агресора і країн, що його підтримують, набули важливого значення для України і держав ЄС.

Мета статті – дослідити вплив євроінтеграційних процесів на трансформацію санкційної політики України, проаналізувати його значення для нашої держави в умовах війни.

Ключові слова: євроінтеграція, санкції, співпраця України та ЄС, трансформація санкційної політики.

Novikov D.

The influence of European integration processes on the transformation of the sanctions policy of Ukraine

The experience of the European integration of our country in the conditions of a full-scale Russian-Ukrainian war has a unique character. Nowadays, resisting the armed Russian intervention, suffering from great human and financial and economic losses, Ukraine is becoming a candidate for joining the European Union (hereinafter – the EU), deepening its partnership with the EU and continuing European integration in various areas, as well as carrying out recommendations of the European Commission and implements in practice the main provisions and norms of the Association Agreement.

The integration of Ukraine into the EU is a complex multi-level process that covers various spheres of social life. This strategic choice of Ukrainian society is enshrined in the Constitution of Ukraine. The Association Agreement between Ukraine and the European Union entered into force in 2017.

The specificity of the current stage of European integration is determined by a complex of multifaceted challenges and threats. Evaluating the state and peculiarities of cooperation between Ukraine and the EU during the war period, it is necessary to first of all note their clear and consistent political and diplomatic solidarity. Military, financial, and humanitarian support of our state is of great importance today. It is obvious that there is a need to improve the existing tools of aid and accumulation of resources, taking into account the scale, state and dynamics of the war. The deepening and development of economic cooperation between Ukraine and the EU, namely: the introduction of «visa-free regimes», the liberalization of mutual trade, etc., is becoming important in the joint opposition to Russian expansion.

An important area of cooperation between our state and the EU countries is the introduction of sanctions aimed at countering Russian aggression. Today, the effective implementation of the sanctions policy and its impact on the economy of the aggressor and the countries supporting it have become important for Ukraine and the EU states.

The purpose of the article is to investigate the impact of European integration processes on the transformation of Ukraine's sanctions policy, to analyze its significance for our country in wartime conditions.

Keywords: European integration, sanctions, cooperation between Ukraine and the EU, transformation of sanctions policy.

Постановка проблеми. На сучасному етапі Європейський Союз (далі – ЄС) у процесі імплементації санкційної політики демонструє все більшу активність та скоординованість, а його інституційна база обмежувальних заходів дозволяє розглядати ЄС в якості важливого учасника міжнародних відносин. Сучасна санкційна політика ЄС має значний вплив як на міжнародні процеси, так і на регіональні зокрема. У наш час Євросоюз стикнувся із проблеми, вирішення яких, зокрема, потребувало активного застосування санкцій.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну є тим прецедентом, коли за допомогою санкцій міжнародна спільнота намагається виправити ситуацію і змусити країну-агресора повернутися до статус-кво. З огляду на зазначені тенденції особливої актуальності набуває проблема дослідження еволюції та трансформації санкційної політики України у рамках спільної безпекової політики ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання санкцій, порядок їх накладення досліджували такі науковці, як: Ю. Білоусов, С. Дорош, Н. Камінська, Д. Олійник, В. Панченко, Ю. Седляр, Т. Федорчак, О. Шаров та інші. Однак, детального вивчення потребують проблеми правого регулювання і реалізації санкційної політики України, як кандидата на вступ до ЄС.

Метою статті стало дослідження впливу євроінтеграційних процесів на трансформацію санкційної політики України, ретроспективний аналіз його значення для нашої держави в умовах війни.

Методи дослідження. Для досягнення зазначеної вище мети застосовувались різні наукові методи, зокрема, це порівняння, узагальнення, аналіз і синтез тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграція України в ЄС є процесом складним та багаторівневим, що охоплює різні сфери життя суспільства. Цей стратегічний вибір нашого народу закріплений Конституцією України. Найважливішим документом на шляху євроінтеграції є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка набула чинності в 2017 році. Виконання Угоди у вимірі національної безпеки та оборони в жовтні 2023 р сягнув 91% [1].

Європейський Союз підтримує Україну в протидії російській агресії. В березні 2014 року ЄС висловив підтримку територіальної цілісності та суверенітету України та здійснював певний політичний і економічний тиск на росію з метою припинення її агресивних дій. Російська окупація частини територій не сприяла відмові України від курсу до Євросоюзу. Ескалація агресії зі сторони російської федерації у 2022 році, навпаки посилила необхідність євроінтеграційного курсу і стала основним мотивом для змін в Україні. Один із викликів, що стояв перед нашою державою стосувався сектору безпеки та оборони. Незважаючи на власні досягнення і потенціал, зазначений сектор відзначався такими негативними аспектами, як неефективне управління державним сектором, поширена корупція, низький рівень громадянського контролю, неадекватне фінансування, втрата довіри населення до правоохоронних органів, їх недостатня реформованість, існування ще радянських методів у роботі та високий ступінь мілітаризованості.

Як зазначалось вище, до 2022 р. основним документом, що дозволяв вимірювати євроінтеграційні успіхи України була Угода про асоціацію [2]. З 2022 року, вважаємо, що такими документами також є «Опитувальник Європейської комісії для набуття Україною статусу кандидата в ЄС» [3] та «Рекомендації Європейської комісії щодо отримання Україною статусу кандидата на членство» [4].

Розглядаючи Спільну зовнішню та безпекову політику ЄС необхідно зазначити, що Угода про асоціацію має Розділ II під назвою «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики», що містить переважно загальні твердження щодо основних напрямів співробітництва. Опитувальник Європейської комісії містить сорок три запитання, що стосуються зовнішньої політики, зокрема у сфері безпеки та оборони. Отже, ця політика є одним із важливих напрямів, за яким відбуватимуться переговори про вступ України в ЄС.

Аналіз Опитувальника показує необхідність усвідомлення українською стороною документів, що визначають Спільну зовнішню та безпекову політику ЄС. Першим документом, що згадується в Опитувальнику є Договір про ЄС [5]. Європейську комісію цікавить готовність України у повному обсязі прийняти цілі Договору про ЄС, на що Україна дала стверджувальну відповідь.

Глобальна стратегія зовнішньої та безпекової політики ЄС 2016 року [6], а також Стратегічний компас з безпеки та оборони 2022 р. [7] є іншими документами, які згадуються в Опитувальнику. Україна виразила підтримку обох документів.

Отже, ефективне ведення переговорів про вступ в ЄС потребує знання всіх документів, які визначають Спільну зовнішню і безпекову політику ЄС. Частина запитань Опитувальника стосувалася саме санкційної політики України. Адже в умовах війни російської федерації (далі – рф) проти України ця сфера набуває особливої уваги. До процесу формування і впровадження санкцій в Україні залучено понад тридцять

державних органів. Проте, при такій кількості суб'єктів санкційної політики існують проблемні питання, що стосуються її ефективності. З відповідей України зрозуміло, що триває вдосконалення санкційного законодавства та наближення його до стандартів і практик ЄС.

Зокрема, Європейський Союз та інші країни Заходу та ряд міжнародних організацій у 2014 р. з початку російської агресії запровадили санкції, які охоплюють різні напрями, зокрема:

а) комплекс санкцій щодо різних секторів російської економіки (промисловість, банківська сфера, енергетика, ВПК тощо);

б) персональні обмежувальні заходи проти державно-політичного істеблішменту росії;

в) торговельні санкції;

г) візові обмеження тощо.

Останнім часом обмежувальні заходи Брюсселя удосконалювались та посилювались. Зокрема, «в жовтні 2022 р. ЄС запровадив 8-й пакет антиросійських санкцій, у грудні – дев'ятий, який передбачає: нові обмеження на постачання товарів і технологій (зокрема, подвійного використання), що можуть використовуватися в оборонному секторі росії. Додаткові санкції проти 168 підприємств російського ВПК; відключення від SWIFT ще трьох російських банків; позбавлення ліцензій на мовлення чотирьох російських каналів: НТВ/NTV Mir, Росія 1, REN TV та Перший Канал; заборона надання росії послуг ЄС у сферах реклами, ринкових досліджень; заборона на нові інвестиції в енергетичний сектор росії; санкції проти фізичних та юридичних осіб – представників держдуми, фізичних осіб і компаній, членів уряду, губернаторів, п'яти російських парламентських партій, суддів конституційного суду тощо» [8].

Як бачимо, санкційна політика ЄС та колективного заходу разом із політичною ізоляцією агресора має важливий «стримуючий» ефект. Санкції відчутно позначаються на російській економіці, соціальному становищі її громадян. Світові, зокрема європейські фірми та корпорації масово залишили російський ринок. Унаслідок цього російська фінансова система зазнала втрат на сотні мільярдів доларів.

Окрім того, «під обмежувальні заходи потрапили близько 80% активів банківського сектору, \$300 млрд. валютних резервів були заморожені» [8]. Посилилися також кризові тенденції у різних секторах російської економіки - видобувна сфера, автомобільна промисловість, машинобудування авіабудування тощо. За оцінками економістів, в росії відбувається спад ВВП.

Проте, варто зазначити, що західні санкції мають «відкладений» накопичувальний ефект та розраховані на перспективу. Водночас, певні чинники сприяли також пом'якшенню впливу санкцій: «загальна інерція економічних процесів у рф, підвищення цін на експортовані енергоносії, помірні, порівняно з іншими країнами, обсяги зовнішнього боргу, використання потенціалу відкритих для рф азійських ринків, налагодження в обхід санкцій «сірого імпорту» тощо» [8].

Питання національної безпеки України стає сьогодні все більш актуальним у світлі здійснення гібридної агресії проти України. Найадекватнішим і найшвидшим засобом реагування на політичні, економічні, інформаційні та інші загрози для нашої держави стало накладення санкцій стосовно суб'єктів загрози. Правовою основою санкційної політики є Закон України «Про санкції» від 14 серпня 2014 року, що визначає: «суверенне право України застосовувати спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) для захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності та запобігання правопорушенням, поновлення порушених прав, свобод і законних інтересів громадян України, суспільства і держави» [9].

Як вважають експерти Національного інституту стратегічних досліджень, Закон «Про санкції» та санкційна політика України «мають значні недоліки, які знижують ефективність її застосування та потребують удосконалення з урахуванням українського та міжнародного досвіду застосування санкцій, зокрема щодо застосування національних санкцій до громадян України за здійснення ними терористичної діяльності. Діючий механізм застосування санкцій дозволяє обмежити права громадян України, якщо їх причетність до терористичної діяльності не доведена та не встановлена» [10, с. 11].

Відповідно до умов воєнного стану, який зараз діє в Україні, міжнародні союзники запропонували низку санкційних обмежень. Йдеться передусім про Міжнародну робочу групу з питань санкцій проти росії на чолі з Главою Офісу Президента України А. Єрмаком та директором Інституту міжнародних досліджень Фрімена-Споглі (FSI) М. Макфолом, яка розробила детальні пропозиції щодо запровадження санкцій.

9 вересня 2022 року Міністерство економіки України затвердило проект Концепції державної санкційної політики [11], що передбачала більш системний, зважений та стратегічний підхід до санкційної політики, особливо щодо осіб, які беруть участь у війні росії проти України та створюють загрози національній безпеці. Поки що санкційна політика України базувалася на швидкому реагуванні на виклики. Однак

за системного підходу санкції можуть мати більший вплив через середньо- та довгострокове планування. Санкції є не тільки інструментом реакції, а й упередженості. Вони мають стати найпотужнішим та найефективнішим інструментом впливу на іноземні держави, юридичних та фізичних осіб, які беруть участь у війні росії проти України.

13 липня 2023 року також був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування санкцій», який спрямований на: «удосконалення порядку звернення майна фізичних та юридичних осіб у дохід держави відповідно до закону; забезпечення належного розгляду санкційних справ Вищим антикорупційним судом; створення Державного реєстру санкцій; внесення змін до статті 51 Закону, якими встановлюється особливий строк звернення до суду, а саме на період дії воєнного стану, встановленого Указом Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих його місцевості» [12].

З метою взаємодії і співробітництва та для вдосконалення державної санкційної політики Апарат Ради національної безпеки і оборони України та Бюро економічної безпеки уклали Меморандум про співпрацю [13], згідно з яким сторони здійснюватимуть дослідження та аналіз у сфері посилення спроможності санкційної політики, обмінюватимуться інформацією щодо впровадження та моніторингу її ефективності та застосування відповідного законодавства тощо.

Висновки. Як бачимо, після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, цивілізований світ мав відповідну реакцію, зокрема ЄС та США, запровадили низку санкцій проти країни-агресора з метою економічного тиску на зовнішню політику російської федерації. Санкції негативно вплинули на більшість галузей її економіки, торгівлю, добробут населення країни. У цей час санкційна політика в Україні набула масового характеру. Міністерство економіки України схвалило проект Концепції державної санкційної політики 9 вересня 2022 року, що передбачала більш системний, збалансований та стратегічний підхід до санкційної політики, особливо щодо осіб, які беруть участь у війні росії проти України і становлять загрозу її національній безпеці.

Отож, передбачалося, що санкції, накладенні Україною, ЄС та іншими країнами принесуть значні економічні втрати росії й тим самим не тільки обмежать можливості фінансування агресії, але і зумовлять невдоволення всередині країни, примушуючи її зосередити увагу на внутрішніх проблемах. Проте, санкції мають лише обмежений характер. Захід не наважився до повномасштабного ембарго на російські енергоносії та відключення повністю російської банківської системи від SWIFT. Як результат, санкційна політика стосовно росії поки що не спричинила такого рівня економічних проблем, що б примусили змінити її власну агресивну зовнішню політику щодо України. Водночас, очевидно, що ЄС, Україні та іншим країнам вкрай важливо зберегти солідарну позицію щодо рф та зміцнювати «санкційний фронт». Адже, послаблення санкцій буде сприйняте російською владою як слабкість Заходу і заохочення до експансії у майбутньому.

Підсумовуючи, вважаємо доцільним вжиття Україною заходів для узгодження національного законодавства, що регулює санкційну політику, у відповідність до стандартів та практик ЄС з метою посилення тиску на рф та протидії обходу нею обмежувальних заходів. Отож, важливо, визначити і предмет санкцій, і забезпечити ефективний механізм контролю та попередження їх обходу. Потрібно запровадити механізм перевірки складових товарів походженням з росії згідно європейської практики, із врахуванням національних інтересів України. Необхідно ввести адміністративну або кримінальну відповідальність за ввезення на територію України товарів походженням з росії та білорусі. Окрім того, ефективність реалізації санкційної політики в нашій державі потребує регулярного моніторингу, контролю й аналізу за порядком проведення і результатами обмежувальних заходів.

Список використаних джерел

1. Європейська інтеграція України в умовах війни росії проти України: роль академічних та громадських спільнот: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Півне, 09.11. 2023 р.) Київ, 2023. 227с. URL: https://aprei.com.ua/wp-content/uploads/2023/12/Materialy-mizharodnoyi-konferencziyi_APREI_Rivnenskyj-derzhavnyj-gumanitarnyj-universyte_09.11.23.pdf (дата звернення: 18.05.2024)
2. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. URL: [https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529(01)) (дата звернення: 18.05.2024)
3. Опитувальник ЄС та відповіді на нього для набуття Україною статусу кандидата в ЄС. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/opytuvalnykyes-ta-vidpovidi-na-nogo-dlya-nabuttya-ukrayinoyu-statusu-kandydata-v-yes/> (дата звернення: 20.05.2024)

4. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf (дата звернення: 18.05.2024)
5. Consolidated Version of the Treaty on European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF (дата звернення: 17.05.2024)
6. Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-europeanunions-foreign-and-security-policy_en (дата звернення: 18.05.2024)
7. Strategic Compass for Security and Defence. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en
8. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи національна безпека і оборона. 2022. №1-2. URL: https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf (дата звернення: 14.05.2024)
9. Про санкції: Закон України від 14 серпня 2014 року № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18> (дата звернення: 14.05.2024)
10. Економічні інструменти протидії гібридній агресії: аналітична доповідь / за ред. А. Ю. Сменковського. Київ : НІСД, 2020. 69 с.
11. Затверджено проєкт Концепції державної санкційної політики. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zatverdzheno-proekt-kontseptsii-derzhavnoi-sanktsiinoi-polityky> (дата звернення: 14.05.2024)
12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування санкцій: Закон України від 13 липня 2023 року № 3223-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3223-20#Text> (дата звернення: 18.05.2024)
13. Апарат РНБО і Бюро економічної безпеки уклали Меморандум про співробітництво (2023) URL: <https://rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6114.html> (дата звернення: 18.05.2024)

References

1. *Yevropeiska intehratsiia Ukrainy v umovakh viiny rosii proty Ukrainy: rol akademichnykh ta hromadskykh spilnot: Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [European integration of Ukraine in the conditions of Russia's war against Ukraine: the role of academic and public communities: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference] (2023)*. Kyiv. Retrieved from https://aprei.com.ua/wp-content/uploads/2023/12/Materialy-mizharodnoyi-konferen-cziyi_APREI_Rivnenskyj-derzhavnyj-gumanitarnyj-universyte_09.11.23.pdf [in Ukrainian]
2. *Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part*. Retrieved from [https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529(01)) [in English]
3. *Opytuvalnyk YeS ta vidpovidi na noho dlia nabuttia Ukrainoiu statusu kandydata v YeS [The EU questionnaire and answers to it for Ukraine's acquisition of EU candidate status]*. Retrieved from <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/opytuvalnykyes-ta-vidpovidi-na-nogo-dlya-nabuttia-ukrayinoyu-statusu-kandydata-v-yes/> [in Ukrainian]
4. *Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union*. Retrieved from https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf [in English]
5. *Consolidated Version of the Treaty on European Union*. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF [in English]
6. *Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-europeanunions-foreign-and-security-policy_en [in English]
7. *Strategic Compass for Security and Defence*. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-security-and-defence-1_en [in English]
8. *Ukraina na shliakhu do YeS: realii i perspektyvy natsionalna bezpeka i oborona [Ukraine on the way to the EU: realities and prospects of national security and defense] (2022)*. Retrieved from https://razumkov.org.ua/images/journal/NSD187-188_2022_ukr_full.pdf [in Ukrainian]

9. *Pro sanktsii: Zakon Ukrainy vid 14 serpnia 2014 roku № 1644-VII [On sanctions: Law of Ukraine dated August 14, 2014 № 1644-VII]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> [in Ukrainian]
10. *Ekonomichni instrumenty protydii hibrydii ahresii: analitychna dopovid / za red. A. Yu. Smenkovskoho [Economic tools for countering hybrid aggression: analytical report / edited by A. Yu. Smenkovskyyi]*. (2020). Kyiv: NISD [in Ukrainian]
11. *Zatverdzheno proiekt Kontseptsii derzhavnoi sanktsiinoi polityky [The project of the Concept of State Sanctions Policy was approved]* (2022). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/zatverdzheno-proiekt-kontseptsii-derzhavnoi-sanktsiinoi-polityky> [in Ukrainian]
12. *Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zastosuvannia sanktsii: Zakon Ukrainy vid 13 lypnia 2023 roku № 3223-IX [On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the application of sanctions: Law of Ukraine dated July 13, 2023 № 3223-IX]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3223-20#Text> [in Ukrainian]
13. *Aparat RNBO i Biuro ekonomichnoi bezpeky uklaly Memorandum pro spivrobotnytstvo [The apparatus of the National Security Council and the Bureau of Economic Security concluded a Memorandum of Cooperation]* (2023). Retrieved from: <https://rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6114.html> [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 28.05.2024